

УДК 82.091

DOI 10.31654/2520-6966-2024-24F-110-143-152

Василишин О. В.

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури та методик їх навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка
vasylyshyn02021956@gmail.com

Василишина І. Ф.

вчителька української мови та літератури Кременецької ЗОШ №4
vasylyshyn02021956@gmail.com

Художні переклади в інтерпретації українських і польських авторів (Леся Степовичка, Тадей Карабович, Володимир Дячун, Мілош Беджицький)

Історія українсько-польського літературного пограниччя має глибокі корені. Віддавна обидва народи, переживши трагічні події у своїй історії, прагнули знайти порозуміння у слові, яке дає можливість навіть у найтрагічніших моментах зберегти свою гідність.

Сучасна література – багатоаспектне явище. Ми хочемо у цій статті розглянути її перекладацьку частину. Можемо констатувати позитив у пропаганді творів польськомовних авторів у нашій державі і навпаки. Прикладів можна навести чимало. Зокрема таким із них є книга віршів Мілоша Беджицького «Пил лип» (переклад на українську мову В. Дячуна) та Лесі Степовички «Серце в полоні» (переклад на польську мову Т. Карабовича). Спробу окреслити художню своєрідність цих книг-білінгвів і ставлять перед собою автори статті.

Ключові слова: українсько-польське літературне пограниччя, переклад, книжки-білінгви, тропи, інтерпретація.

Постановка проблеми. Український та польський народи мають за собою драматичний історичний досвід, роки трагічних подій, непорозуміння, ненависті, переважно інспірованих політиками.

Стосовно творчої еліти, то повинні констатувати той факт, що спробу налагодження польсько-українського літературного діалогу свого часу піднімали Л. Українка, І. Франко, М. Рильський, Р. Лубківський, Д. Павличко та інші. Саме знання польської мови допомогло їм розпізнати в постатях видатних синів Польщі людей серцем своїм приналежну до України. Для більшості з них активна перекладацька діяльність – це факт очевидний. Вони віддавали їй свої творчі сили

не менше, ніж оригінальному поетичному слову, відчуваючи в цьому очевидно, органічну потребу й усвідомлюючи всю важливість культурно-мистецького художнього перекладу. Отже, актуальність дослідження спричинена не тільки відсутністю спеціальних праць із порушеного питання, а й назрілою потребою дослідити художні переклади в інтерпретації сучасних українських і польських поетів.

Мета статті – з'ясувати особливості художнього перекладу в інтерпретації українських і польських авторів (Леся Степовичка, Тадей Карабович, Володимир Дячун, Мілош Беджицький).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначаємо по-зitiv у пропаганді творів польськомовних авторів у нашій державі і навпаки. Прикладів тут є чимало. Згадаймо хоча б блискучі переклади Максимом Рильським «Пана Тадеуша» Адама Міцкевича, «Кримські сонети» цього автора відомі читачам більше, ніж в інтерпретаціях. Чимало для популяризації польської поезії роблять Світлана Бреславська і Олександр Гордон. А зворотній процес? Україномовний поет Тадей Карабович доніс до польських поціновувачів поезії Олександра Астаф'єва, Ігоря Павлюка, Лесі Степовички.

Не залишалися і не залишаються осторонь і цієї справи і західно-українські творці. Так, приміром, серед перекладачів «Кримських сонетів» були Олександр Астаф'єв і Левко Крупа. Доносив до загалу поетичний дар Юліуша Словацького перекладач Роман Лубківський. Драгоманівський талант сподвиг Василя Махна на інтерпретацію поезії Збігнева Герберта ...

Виклад основного матеріалу. Художня література – явище багатоаспектне. В цьому ракурсі спробуємо розглянути лише перекладацьку його частину. Саме перекладацька панорама першої половини ХХІ століття є багатою ілюстрацією літературних стосунків двох народів.

Розмисли про цю білінгву-книжку «Серце в полоні»[2] розпочинаємо з висловлювань про двомовне видання, а опісля цього перейдемо до характеристики його виражальної частини. Але почнемо з нотаток про те, як авторка крокує до висловлення замисленого.

Такий акцент не вважаємо випадковістю вже хоча б тому, що поетка сама бачить громадянськість, філософічність та пейзажність через любов: «Я – різна, я – симфоджаз і лісова тужлива пісня. Я – юна мавка, я покритка Катерина, я – скіфська пектораль, я – Україна!» Сув'язь громадянськості і любовного є очевидною. Про вплив філософічності на мислення версифікаторки спостерігаємо у поезії «Акровірш»: «Казкова ніжність розлилася у повітрі! А згодом

нам в серця перетікала. Радію, що в раю ми опинилися. А про сережки не скажу нікому. Бо таємницю треба зберігати». А приклад пейзажності з'являється, коли у прощанні знаходимо: «вітерець прохолодний вечірній ледь торкнувся моєї щоки і закумкали жаби в болотах оксамитних, дрімучих... кохання нашого сонце, засушливе, спопеляюче повільно скотилось за обрій...»

Отже, спершу поведемо мову про літературні тропи з творчого арсеналу віршарки. Себто спробуємо хоча б побіжно деталізувати питання про вишукані метафори, епітети та порівняння. Вирізняються такі образи: «від твого мовчання зупиняється кров», «твій вірш закохано світиться і сяє під зоряним небом і повік світитиметься, доки серце моє б'ється», «крізь карі медові очі відцентрово вихлюпується душа». Такі словесні блискітки ще раз наголошують на важливості метафоричного думання.

Варто згадати й про численні епітети. Умовно поділимо їх на дві частини, протиставивши звичним словосполучкам висловлювання, які позначені авторською неординарністю.

Наприклад: «захриплий верлібр», «вогненні протуберанці», «генератор безумного струму», «ряска забуття», «структура обличчя», «долоні відчайдушних закоханих», «чорні крила плечей», «крилате натхнення», «зболені вени», «живильний кисень». Таке гарнослов'я виграє несподіваними барвами. А про контекстову доречність промовисто свідчать звичні епітети: «осінній степ», «зоряний дощ», «прозоре озеро», «гніздо ластів'яче», «сни золоті», «зранена душа»...

Привертають увагу до себе і порівняння, поміж якими є прості і складні. До перших з них належать словосполучки, в яких авторка вдається до використання сполучників типу «як», «мов», «наче», «ніби» і т. п.: «ненаписані листи, як онімлілі слова», «де душі люблячих жінок немов метелики пришпилені в атласі», «в нім билася душа, неначе бранка», «ті очі обіймали, наче руки». По-своєму доповнює образність висловлювань відсутність сполучників: «твої листи – то наркотики, без яких я не можу жити», «я – твоя далека планета», «дуги брів – ясні горизонти мрій».

Цю просту порівняльність ще глибше починаємо розуміти, коли натикаємося на словосполучки з наявністю чи відсутністю сполучників: «читаєш у моєму серці як Фройд – сновидіння своїх пацієнток», «ненаписані листи як неказані слова – то квіти ніжних душ». Маємо й порівняння, котрі творять іменники й прикметники: «крихотуля – церковця», «Красень – Дон-Жуан», «Господь-Повелитель...»

Літературні тропи можна бачити й тоді, коли «озиваються» «мешканці» білінгви, до яких належать рослини і дерева, звірі і птахи, зірки й небесні світила. Бо прикладів тут, слава Богу, вистачає. Наприклад: «Боляче відчувати, як оберемок степових ромашок і чорнобривців на очах усихає, в'яне, миліє, вивірюється, розсипається на пил», «Возліг писати вірша під вербою», «Шукатимеш мене, немов бездомний пес», «На світанку сьогодні накричали мені горобці», «Ти просиш у мене надіслати хоч жменьку сонця», «Твоє обличчя за вікном вагону світилося, немов нічна зоря».

Вдатності виражального плану є й у кольорових екстраполяціях: «Заглянула сонцю в очі і осліпла від карого блиску», «І чому груди жінки наче білі лілії розпускаються пишно від поцілунків коханого», «...поїдять чорносливовий цвіт», «напустився червоний півень на наші ліси і клуні», «...ласував нетерпляче твердими зеленими яблуками»... Не бачимо нічого дивного і у тому, що нерідко барви поєднуються в одному рядку чи строфі: «світлі брови і карі очі», «розведу собі білих кізок і рудих, і чорненьких», «...сизий дим, посивілі стріхи» (коли йдеться про словесне багатобар'я, то, очевидно, варто згадати, що цей елемент вираз наявності яскраво характеризують й згадки про «населення» видання: і «котик кохається в сонці і літі, бавиться з мишками в спілому житі», «...в нього очі спілі черешні вигляд чорний орла вдача ніжної сарни»)

Щодо слововиявності, то скажемо про таке. «Серце в полоні» свідчить, що версифікаторка орієнтується на літературне мовлення, але це зовсім не означає, що у творах немає слів з ознаками нелогічності, рідковживаності та діалектичності. Згадаймо хоча б «симфонду», «спіткання», «сонцеп'янку», «ябло», «школо», «лучини», «золотоокий»... Можна спостерігати як авторка вдало використовує сучасну розмовну лексику: «комп», «офіс». І чужаками на цьому тлі стають такі «вдатності», як «дерзко», «зкормити», «призводитель»... (між іншим кожен з цих росіянізмів має україномовний відповідник, і його звучання тільки підсилило б твір. А в даному випадку рятунком є лишень те, що таких «чарівностей» маємо у словопотоці мізерну частиночку, котра неспроможна негативно вплинути на читацьке сприймання.

Не назвали б це видання і книгою верлібрів, бо це не відповідає дійсності. Радше маємо справу з книгою, де під одним «дахом» зібрано білі вірші, римовані поезії та верлібри. Останнім віддано перевагу. Окрема мова про поетичні перегуки... Найвартіснішою тут є та

обставина, що оця підвидова множинність так багато говорить про неповторність творчого обличчя поетки.

Як і відзвуки богошукальних мотивів, серед яких по-своєму відрізняються такі рядки, як «то нам сяють Господні ризи, то нам світить Ісусова радість», «ти мені дозволяв цілувати свої рани, як Ісус не дозволяв Магдалині», «тебе послав мені Творець для гідності, для творчості, для щастя». (Для розуміння релігійних почувань поетки велике значення мають також твори, поява яких є наслідком заглиблень особистості у ріку біблійних сюжетів). Між іншим, уже було мовлено, що ця тема – важлива для виражальності. Але водномить вона крилить і у темарійність, бо богошукання – вагоме відгалуження філософічності поезомовлення.

Така ж двоєдиність є характерною і тоді, коли заходить мова про культурологічні акценти, за очевидністю котрих прозирає начитаність авторки. Про це йдеться не тільки тоді, коли виникає мова про біблійні асоціації. Адже у друзі теж маємо тексти з епіграфами Сафо, Адама Міцкевича, Ципріяна Норвіда, Тадея Карабовича... А ще ж існують згадки про Шопена, Ростроповича, Фрейда... Можна, звісно, не помітити цих нюансиків (скоріше вдавати, що здійснюєш цю дію), але це не заперечить присутності у явищі філософських акцентів, бо саме вони свідчать про душевні поривання версифікаторки, котрі впливають з її світоглядної позиції.

... Наче й мовлено основне про виражання у книзі. Авторка сама через призму любові розглядає громадянськість, філософічність та пейзажність. Це, мабуть, дає підстави відомому поету, перекладачу та літературному критику Тадею Карабовичу назвати «Серце у полоні» книгою-білінгою інтимної лірики поетки, про що йдеться у його передмові.

Зауважимо також, що саме він став інтерпретатором цього видання. Книга, яка ствердила про продовження його зацікавлення добробком неординарної поетки. Літературній громаді, очевидно, відомі його тлумачення віршів версифікаторки в журналі «Osolісарoetov» та на головному сайті письменників сусідньої Польщі. І «Серце в полоні» – несподіване продовження знайомства.

Але ця книга не єдина білінгва у його ужинку. Свого часу, наприклад, до нас потрапляли книги Ігоря Павлюка та Олександра Астаф'єва, драгоманом яких став Тадей Карабович. Коли читали їх, то приваблювала неодцвітність слова, палання якої зумів точно і неповторно передати тлумач із Польщі. А «Серце в полоні» ще раз підтвердило це.

Ще одним свідченням міцності україно-польських літературних зв'язків є книга віршів Мілоша Беджицького «Пил/лип» [1], яка вийшла в одному з видавництв краю завдяки поету Володимирі Дячуну – мешканцю Озерної Тернопільського району.

Видання, як нам здається, порушує чимало важливих питань. Кожне з них, безперечно, потребує хоча б побіжної деталізації, тому й поведемо мову про окремі аспекти.

І почнемо із згадок про його виражальність. Тобто, спробуємо увійти в творчу лабораторію віршника через літературні твори та слововияви, якими він послуговується, згадаємо й богошукальні мотиви та культурологічні аспекти.

Наголосимо на літературних тропях, серед яких особливо вирізняються метафори, епітети та порівняння. Кожен з цих виражальних засобів має свою барву. Наведемо приклади метафор: «у вудилах пляжу шарпається кінь моря», «божевільним є той, хто центрифугу світу ловить на слові», «... ми входимо в розігнуту стіну музики». Як нам здається, найбільше вражає поєднання реальності та уяви. Ще один доказ того, що нинішня метафоричність неможлива без цього.

Зауважимо й наступне. Цей троп, як бачимо, мирно співіснує з епітетами. Іноді навіть здається, що епітетність – необхідна складова метафоричного поезомислення. Правда, бувають випадки, коли епітети віднаходимо і у рядках без них. Згадаємо хоча б «нірки твоєї душі», «люди сміху», «нитка вітру», «шкіра газону». Це – тропи, в яких характерна авторська неординарність. Але поряд існують й звичайні словосполуки: «холодна земля», «прості люди», «остання хмара», «свіжий сніг». Розуміємо, що тут не все виглядає так просто, що може здатися спочатку. Але... перед тим, як дорікати автору за експлуатацію зужитностей, давайте дамо відповідь на одне запитання: чи доречними є вони? Не знаємо, як хто міркує, а доцільніше дивитися на звичні метафори з контексту і переконані, що тут Мілош Беджицький виграє.

Ще більш ділимими є порівняння. Нас, скажімо, не дивує, що нерідко цей троп супроводжується сполучниками на кшталт: «як», «мов», «наче», «ніби», і т. ін. «... вискують догори наче риби», «стирчати сторчма в кришталевій скриньці, як принцеса Снігурка з яблуком у трахеї», «... рухаємося як жерці мов зомбі». Непоодинокими є також порівняння без сполучників: «... ціле море – рукавичка гофрована», «... роздолля – ось найважливіша суть...», «... збирають дим із повітря – вдмухують у паперові мішечки». Це – два підвиди простих порівнянь. Значно рідше версифікатор використовує складні, характерною

ознакою яких є сув'язь наявності та відсутності сполучників. Але в «Пил лип» знаходимо такий приклад: «...потрісканий краєвид – наче був знятий деінде».

Розмірковування про порівняння підштовхують до двох висновків. По-перше, від тропу повіває якоюсь прозаїчністю. Можна так сказати... чи не впливає на це проза життєвих буднів. По-друге, дехто мовить, що автор не вельми часто вдається до такого виражального засобу. Погоджуємося! Але схильні вважати, що ощадливість продиктована боязню не переборщити.

Цим, напевне, зумовлені і деякі моменти слововживання. Наприклад, інколи надibuємо слова з неологічною кольоровістю: «стрімкорух», «вишуфлює», «гімнастикують». Є також рідковживаності на зразок: «обруб», «осумкування», «дерев'яниста». Закономірно, що у книзі знайшли своє місце й полонізми: «щеп», «чаха», «есвонка». Трапляється, що використовуються слова з галицьким відтінком: «кавалок», «плячок», «роверист». Своєрідний шарм маємо і за рахунок таких слівцець на кшталт «инший», «більшости», «упевнености»... І на цьому тлі поза позитивом сприймання зостаються такі «перли», як «довг», «одіває»...

Виразальність стає зримішою і через використання кольорових екстраполяцій: «...меланхолія під плюмажами рожевих хмарок», «...пухнуть біляві кульбаби», «...важкі срібні кулі балансують на кінцях вій», «...бореться за мить з сірою температурою», «жовте листя – ексцентричне в серпні». Іноді спостерігається й поєднання барв в одному рядку: « з жовтих вітрогонів перетворюється на сивих кльошів».

Не можна, мабуть, не згадати й про «населення» збірки: «...сонце упало у витинанкові барви», «...бродіння сосен в піску», «...ворони над полем груд», «кепські для синів ластівки з осені з запахом спаленого листя», «поки не опадуть на асфальт алеї, не розлетяться в зірки», «листки робінії (дерева) у тому світлі зненацька обертаються».

Якщо літературні тропи, слововживання, кольорові екстраполяції, згадки про мешканців однозначно свідчать про вражальність, то цього не скажеш за богошукальні мотиви та культурологічні акценти. Вони звичайно їх доповнюють по-своєму, але одночасно не належачи до філософського виду лірики промовляють про темарійність.

Якщо говорити про богошукальні мотиви, то їхню наявність слід підтвердити б цитатами. Але свідомо не вдаємося до такого, оскільки кількість згадок про Всевишнього в даному випадку не може бути

виміром релігійності поета. Якщо вона вселилася у кров, то відображається у природності людських дій: «...кланяйся перед сутністю, зберігати поставу і гідність», «...кожна хвиля одинцем не несе радості».

Не простими є й культурологічні акценти. Саме тут перш за все зацікавлює звернення поета та перекладача до фольклорних джерел. Здається, що вони є у багатьох висловах: «Пана зі слабким кистяком забезпечимо сізіфовою працею», «божевільним є той, хто центрифугу світу ловить на слові».

Ще варто, як нам здається, сказати й про такі два моменти. Не все з ментальної точки зору нам є зрозумілим у діях європейців. Звісно, що маємо підстави говорити про певні політичні чинники. Але, на жаль, це вже нічого не змінить. Вихід бачимо один – негайні переміни на психологічному рівні, але з неодмінним врахуванням рідної ментальності. Посприяти цьому може і книга польського поета Мілоша Беджицького, до появи якої спричинився не тільки український поет-перекладач, а й Інститут літератури з Кракова. (А це ми ладні вважати своєрідним вказівником на важливість питання).

Із мовленим у попередньому абзаці пов'язана ще одна проблема. Ми з великою повагою ставимося до праці перекладачів творів красного письменства, але в даному випадку – не про це мова. Перед нами книга цікавого польського письменника у тлумаченні українського поета.

Врахуємо два фактори. З одного боку інтерпретатор вибирає для своїх драгоманівських студій автора, який є близьким за духом і стилем мовлення. А з другого боку у друці віддзеркалюється досвід людини, яку доля закинула у Польщу. Зрештою, Володимир Дячун і не приховує того, що у 1998-2002рр. працював у Кракові. Сам він стверджує, що це вплинуло на його книгу оригінальних поезій «Краківські сезони камеральні». Не заперечуватимемо цього, а лише додамо, що на книгу перекладів також.

Висновок. Отже, попри всі проблеми, український переклад існував і розвивався, залишаючись однією із найпрезентабельніших ділянок національної літератури. Про це свідчать видані на початку ХХІ століття антології польської поезії «Зимові сади» у перекладах Д. Павличка і «Тому, що вони суцї у перекладах С. Шевченка. «Поява в Україні кількох солідних антологій польської поезії, а також видання окремих збірок віршів Ю. Лободовського, Т. Ружеви́ча, Ч. Мілоша, В. Шимборської, Я. Івашкевича засвідчує, що продовжується активне освоєння і наближення до українського читача

польської поезії. Таку ж місію, на нашу думку, повинна виконати антологія й В. Гуцаленка «Передзвони Польської лютні», яка значно розширює наші уявлення про польську поезію. І заохочує до подальшого поглиблення її пізнання[3, С. 39]. Сучасні художні переклади українських і польських авторів Л. Степовички, Т. Карабовича, В. Дячуна, М. Беджицького – яскраве цьому підтвердження.

Література

1. Беджицький Мілош. Пил/лип / пер. на укр. мову В. Дячун. Тернопіль: «Крок»: Instytut Literatury. 2022. 64 с.
2. Степовичка Леся. Серце в полоні: поезії, поетичні перегуки / пер. на пол. мову Т. Карабовича. Люблін: Naracje. 2022. 168 с.
3. Р. Радисевський. Передзвони польської лютні. *П'ять століть польської поезії: поетична антологія* / пер. на укр. мову В. Гуцаленка. Київ, 2001. 592 с.

References

1. Biedzhytskyi, Milosh. (2022). *Pyl/lyp*. Trans./into Ukrainian by V. Diachun. Ternopil: «Krok»: Instytut Literatury Publ. 64 p. [in Ukrainian]
2. Stepowyczka, Lesia. (2022). *Serce w niewoli*. Lublin: Naracje. 168 s.
3. Radyshevskyi, R. (2001). *Peredzvony polskoi liutni* [The Sounds of Polish Lute]. *Piat stolit polskoi poezii: poetychna antologhija – Five Centuries of Polish Poetry: Poetic Anthology*. Trans. Inot Ukrainian by V. Hutsalenko. Kyiv. 592 p. [in Ukrainian]

Vasylyshyn O. V.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Chair of Ukrainian Language and Literature and Methodology of Their Teaching of Kremenets Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Academy
kufsd@ukr.net

Vasylyshyna I. F.

Teacher of Ukrainian Language and Literature of Kremenets Secondary School №4
vasylyshyn02021956@gmail.com

Artistic Translations in the Interpretations of Ukrainian and Polish Authors

(Lesia Stepovychka, Tadeusz Karabowicz, Volodymyr Diachun, Milosh Biedzhytskyi)

The history of the Ukrainian-Polish literary borderland has deep roots. Both peoples, having experienced tragic events in their history, have long sought to find understanding in literature, which makes it possible to preserve their dignity even in the most tragic moments.

Contemporary literature is a multidimensional phenomenon. In this paper, we would like to consider its translation part. We can state that there is a positive trend in the promotion of works by Polish-language authors in our country and vice versa. There are many examples of this. One of them is the book of poems by Milosz Bedzicki "Dust of Linden Trees" (translated into Ukrainian by V. Dyachun) and Lesia Stepovychka "Heart in Captivity" (translated into Polish by T. Karabowicz).

The first book was published in Ternopil with the support and cooperation of the Institute of Literature in Krakow. The idea and general editing of this series of books belongs to Yurii Zavadskyi. The author of the translations is Volodymyr Dyachun (born 1947). He made his debut as a poet in 1973 and has published more than ten books. He has been a member of the Writers' Union of Ukraine since 2001. In 1998-2002, he worked in Krakow. This was reflected in several books, in particular, in the book "Krakow Chamber Seasons".

The second one was published in Lublin (Poland), thanks to the poet, translator, doctor of philology, and compiler Tadeusz Karabowicz. The bilingual poetry book includes the intimate lyrics of the famous Ukrainian poet Lesia Stepovychka in his translation into Polish for the period of 2019-2021. He notes the powerful energy of the author's poems, and at the same time the romantic mood and sophisticated style (Kryvbas Courier 2005). The translations in the book are complemented by exquisite illustrations by Emma Andievska.

The authors of the article attempt to outline the artistic originality of these bilingual books.

Key words: *Ukrainian-Polish literary borderland, translation, bilingual books, tropes, interpretation.*